

Är du rädd för dina egna barn, lilla mamma?

Om socialt entreprenörskap inom idrotten

© **Tomas Peterson**

Institutionen för idrottsvetenskap, Malmö universitet
<tomas.peterson@mau.se>

Publicerat på idrottsforum.org 2018-04-27

Denna text innehåller en reflektion över barn- och ungdomsidrottens utveckling i Sverige. Antalet aktiva och aktiviteter inom RF har minskat under 2000-talet, detta trots de stora reformerna ”Handslaget” och ”Idrottslyftet”, vars grundtanke var att försöka rekrytera och aktivera de barn och ungdomar som inte redan var medlemmar i en idrottsförening. Det finns förmodligen både externa och interna faktorer som påverkar att utvecklingen istället synes gå åt andra hållet. Till de externa hör att idrotten får en allt större konkurrens av idrottslig eller idrotts-lik verksamhet på ideell eller kommersiell grund. Denna konkurrerande verksamhet gynnas dessutom av samhällsprocesser som individualisering, kommersialisering och digitalisering, samt av ett tvätredjedelssamhälle där en underklass cementeras utifrån strukturella faktorer som social klass, genus och etnicitet.

Interna faktorer som samspekar med och förmodligen också förstärker dessa yttre faktorer är att samhällets stöd till idrottsrörelsen fördelas ojämnt, så att rika föreningar i rika kommuner gynnas, liksom pojkdominerade lagidrotter. Idrottens inre verksamhet tilltalar dessutom snarare de elitsatsande

än de breddsatsande. I många idrottsgrenar måste man börja mycket tidigt för att ”hänga med”. De som startar senare slutar tidigare. Företeelser som selektion, rangordning och utslagning, nivågruppering, tidig specialisering, föräldra- och ledarpress etc. är skäl till att lämna idrotten i unga år, även om man faktiskt vill stanna kvar. Många idrotter kräver ett stort föräldraengagemang osv. RF för nu en omfattande diskussion om hur dagens elitidrottsfokus kan kompletteras med breddidrott med tävlingsinslag och med motionsidrott. I texten beskrivs ett antal projekt som grundar sig på socialt entreprenörskap och som skulle kunna bidra till en sådan utveckling.

I samband med att Tomas Peterson lämnade sin tjänst som professor i idrottsvetenskap vid Malmö Universitet i juni 2017, blev han ombedd att hålla ett föredrag över valfritt ämne. Han valde då att göra en betraktelse över några utvecklingslinjer i svensk barn- och ungdomsidrott under de senaste femtio åren, med betoning på vad som har hänt under 2000-talet. Här följer föredraget i redigerat skick.

I mars 2017 talade jag på ett frukostmöte, inbjuden av Skånes Idrottsförbund. Detta vill jag uppmärksamma av två skäl. Dels för att det var det första gången någonsin som Skåneidrotten ville ha mig som föreläsare. Dels handlar det om vad de ville att jag skulle tala om. Jag ombads göra en reflektion över barn- och ungdomsidrottens utveckling sedan 1970-talet, och kanske främst under 2000-talet. Detta utifrån den oftast ganska bistra kritik som jag har riktat mot den här verksamheten under de senaste årtiondena:

Tomas Peterson gör en avstämning om förändringsarbetet inom barn- och ungdomsidrotten som brukar benämnas resan från triangel till rektangel. Finns det innehåll att fylla hela triangeln med? Får alla verkligen vara med och hur skapar vi det läget?

FRUKOSTFÖRELÄSNING

Skåneidrotten välkomnar till frukostföreläsning med Tomas Peterson på ämnet "triangel till rektangel".

Professor Tomas Peterson (Idrottsvetenskap Malmö Högskola) gör en avstämning om förändringsarbetet inom barn- och ungdomsidrotten som brukar benämnas resan från triangel till rektangel. Finns det innehåll att fylla hela rektangeln med? Får alla verkligen vara med och hur skapar vi det läget? Ta chansen att höra Tomas funderingar i ämnet och kanske även ställa en fråga eller två.

DATUM OCH TID
Fredag den 10 Mars
Frallor och kaffe serveras 07.00 - 07.45
OBS! Ingen förtäring i föreläsningssalen

Föreläsning 07.45 - 08.45, salen stängs 7.45

PLATS
Malmö högskola (Orkanen)

Målgrupp
Tränare, ledare, och övriga intresserade

Anmälan och kostnad
Kostnadsfritt. Anmälan till föreläsningen senast 7 mars till martin.edbladh@skaneidrotten.se

Uppge namn, antal personer och organisation
Märk mailet "Frukostföreläsning"

SKÅNEIDROTTE
Den skånska idrottsförbundet

SKANEIDROTTEN.SE

I denna inbjudan tyckte jag mig ana ett självkritiskt och ifrågasättande förhållningssätt som jag tidigare har saknat. Det känns som att det är en liten

islösning på väg. Jag har i så fall även andra indikatorer som tyder på det. Jag tar min utgångspunkt i en tes som den svenska idrottsvetenskapens pionjär och allas vår gode vän Lars Magnus Engström formulerade för över tre årtionden sedan, ungefär ”de som tränar, de tränar allt mer, och de som inte tränar alls, de blir allt fler” (Engström 2002). Bakgrunden var den longitudinella studie av idrottsvanor som Engström startade 1968 utifrån cirka 2000 slumpmässigt utvalda 15-åringar och som han sedan följde långt upp i medelåldern (Engström 2010). Medan jag här talar om RF-idrottens barn och ungdomar utgick han från hela befolkningen, men jag tror att hans iakttagelse gäller i båda fallen. Det handlar om en polarisering mellan två grupper, en polarisering som uttrycker effekter av samhällsförändringar på såväl medborgarnas som på de idrottsaktivas tänkande och handlande.

Om vi börjar med idrottsrörelsens barn och ungdomar så formas allt tydligare två förhållningssätt till den tävlingsidrott som erbjuds. De som tränar allt mer, från väldigt ung ålder, i vissa fall från tre-fyra-årsåldern och uppåt, de tränar med avsikten att bli bäst – i sista hand bäst i världen. Och de som finns kring dem, framförallt deras föräldrar, tränare och ledare, de anser att det är detta som krävs. Barnen är ju inte beredda på det från början, men de växer in i det. Jag tror att det finns en allt större enighet, samstämmighet och förståelse bland de vuxna för vad de inblandade håller på med och vad de är beredda att så att säga utsätta sig och sina ungar för, för att nå dessa resultat. Samtidigt väljer de medvetet bort idrottens andra sida – den breda idrotten – som karakteriseras av en verksamhet som jag i andra sammanhang har kallat föreningsfostran (Peterson & Norberg 2008). En försiktig prognos är att den elitinriktade gruppen inte kommer att bli så mycket mindre, inte så mycket större heller, utan den har antagligen funnit sin ungefärliga storlek och sina former. I varje ny åldersgrupp finns det ett visst antal individer som är beredda att ingå i gruppen, på de villkor som ställs. Det är en tydlig verksamhet, man kan gilla den eller inte, men alla förstår vad den går ut på. Den är också ett tydligt alternativ till konkurrerande aktiviteter i samhället.

Det kan man inte i samma utsträckning säga om den andra gruppen. De som tillhör den förhåller sig också medvetet till den tävlingsidrott som erbjuds. De är inte intresserade av att bli bäst i världen. De vill ha roligt och vara med kompisarna, det ska inte vara så märkvärdigt, och det ska inte vara så avgörande viktigt att vinna. Samtidigt finns det inget självklart fokus i deras engagemang och därför tror jag att det i första hand är den verksamheten som tar stryk när idrottens aktivitetssiffror minskar. Den är inte ett lika tydligt alternativ till konkurrerande aktiviteter i samhället.

Den barn och ungdomsverksamhet som byggdes upp från 1960-talet och framåt, och som snabbt rekryterade och engagerade årgång efter årgång både på bredden (en allt större del av den) och djupet (allt längre ned i åldrarna), utformades till en början efter vuxenidrotten och utifrån en syn på barn som vore de förminskade kopior av vuxna. Det fanns redan från början olika uppfattningar om tävlandets eventuella välsignelse, och om målen med verksamheten. Efterhand formulerades mer konsekventa och enhetliga tankar och på 90-talet kom *Idrotten Vill!*. Så handskades RF med frågan på policynivå, samtidigt som praktiken ändå i första hand dominerades av tävlingsidrotten och dess mål och värderingar. Längs denna utveckling tycker jag mig märka en smygande professionalisering, som i förhållande till våra frågor främst kan sägas yttra sig i att försöka få de aktiva – utövare, föräldrar, tränare och ledare – att bli medvetna om vad de gör, och varför. Detta har i så fall bidragit till den polarisering jag inledningsvis talade om. Du lär dig veta vad du vill och vad du inte vill.

Antalet aktiva och aktiviteter inom RF har minskat under i princip hela 2000-talet, trots de stora reformerna ”Handslaget” och ”Idrottslyftet”, där grundtanken var att öka rekryteringen till idrotten. Statsminister Göran Perssons och RF-ordföranden Gunnar Larssons ursprungliga tanke med ”Handslaget” var att försöka rekrytera och aktivera de barn och ungdomar som inte redan var medlemmar i en idrottsförening. Det som gör minskningen ännu mer anmärkningsvärd är att de är de hittills största och dyraste politiska reformerna någonsin inom idrottspolitikerna som har ett uttalat socialt innehåll. Att antalet aktiva och aktiviteter har minskat tror jag för övrigt är en viktig anledning till att RF har öppnat upp sig för en diskussion om dessa frågor.

Tappet härleder jag således i första hand till den grupp av aktiva som bär upp breddidrotten. Elitverksamheten är fokuserad, den rekryterar individer som vill bli bäst, nu som alltid, och den har ingen konkurrens eftersom specialidrottsförbunden äger sin specialidrott. Deras monopol på att anordna tävlingsverksamhet har aldrig på allvar utmanats i Sverige. Breddidrotten är däremot i ökande utsträckning utsatt för konkurrerande aktiviteter. Det finns både externa och interna faktorer som påverkar utgången av denna konkurrens och som kan länkas till minskande antal aktiva och aktiviteter inom svensk barn- och ungdomsidrott.

1 Vid Riksidrottsmötet i Umeå 1995 antog idrottsrörelsen idéprogrammet ”Idrotten vill!”. Programmet har sedan dess legat till grund för utvecklings- och utbildningsverksamhet på samtliga nivåer inom rörelsen. Det reviderades 2005 och 2009.

Externa faktorer

Ett ökande antal individer aktiverar sig själva utanför RF-idrotten, *i egenbestämda och oorganiserade former*, och i rumsliga sammanhang som inte har definierats av idrottsrörelsen – i skogen, i parken, i havet och på vägarna. Denna utveckling kan kopplas till en individualiseringsprocess i samhället och till en kritik av hur tävlingsidrotten organiseras av idrottsföreningarna.

Ett ökande antal individer aktiverar sig utanför RF-idrotten *i organiserade former* och i lokaliteter som inte har skapats av idrottsrörelsen. Här kan man skilja på ideella och kommersiella aktiviteter – i det första fallet exempelvis Open Water, Swimrun, Triathlon och Qaudrathlon, i det andra gym, fitness centers, Knatteskutt och Sport Camps. Givetvis finns det också blandformer. Denna utveckling kan kopplas till individualisering och kritik av tävlingsidrotten, men också till en kommersialiseringsprocess som pågår inom idrotten.

En tredje faktor som påverkar idrottens aktivitetsvanor är användandet av digitala media i alla dess former. De aktivitetsmönster som vi sedan 60- och 70-talet har tagit för givet, där barnen rör sig från hemmet till skolan, därifrån till fritids och sedan till idrottsföreningen, de löses upp både av barnen och av deras föräldrar. Även om det inte finns några entydiga kopplingar mellan användandet av datorer och digitala media och aktivitetsvanor, så har dygnet bara 24 timmar. Även digitaliseringen kan kopplas till individualiseringen, till kritiken av hur tävlingsidrotten organiseras och till kommersialiseringen.

En fjärde faktor som påverkar både tillflödet till idrottsrörelsen och vad som händer när man väl har kommit dit är konsekvenserna av ett samhälle där två tredjedelar av befolkningen lever ett välmående liv på det att den sista tredjedelen cementeras som en underklass, definierad utifrån strukturella faktorer som social klass, genus och etnicitet. De individer som bär upp individualisering, kommersialisering och digitalisering tillhör vanligen de första två tredjedelarna. Det gör i betydligt mindre utsträckning barnen till en ensamstående, lågutbildad och arbetslös mamma av utländsk härkomst. Sannolikheten för att de är medlemmar i en idrottsförening är också mindre. Vi lever i ett samhälle där fattigdom återigen är en reell livssituation, och idrottens tillgänglighet är idag mindre självklar än någon gång sedan parollen *Idrott åt alla* formulerades i slutet av 1960-talet.

Interna faktorer

Vilka interna faktorer kan vi då identifiera som samspelar med och förmodligen också förstärker dessa yttre faktorer? Vi vet att samhällets stöd till idrottsrörelsen fördelas ojämnt så att rika föreningar i rika kommuner gynnas, liksom pojkdominerade lagidrotter (Åkesson 2007, Åkesson & Norberg 2012). Dessa mekanismer gör också att när idrottsrörelsen får stora anslag för att underlätta integrering av flyktingströmmarna, går betydande delar av pengarna till föreningar i kommuner som har tagit emot minimalt med flyktingar (Bergström 2017).

Det finns numera en omfattande forskning som konstaterar att det finns både positiva och negativa drag i tävlingsidrotten, och att de negativa dragen bidrar till en exkluderande praktik, vilket naturligtvis inte är gynnsamt för deltagandet. Här refererar jag emellertid till ett av RF:s distriktsförbunds egna formulering (Forslund 2016). Barn- och ungdomsidrotten kännetecknas av att den med ungas stigande ålder blir alltmer

- prestations- och resultatnriktad;
- kravfylld i termer av resultat;
- tränings- och tävlingsintensiv;
- tidskonsumerande;
- selekterande och rangordnande;
- ledd av ledare som förkroppsligar och praktiserar kärnlogiken;
- ointresserad av breddad verksamhet byggd på olika individers självbestämda ambitionsnivåer.

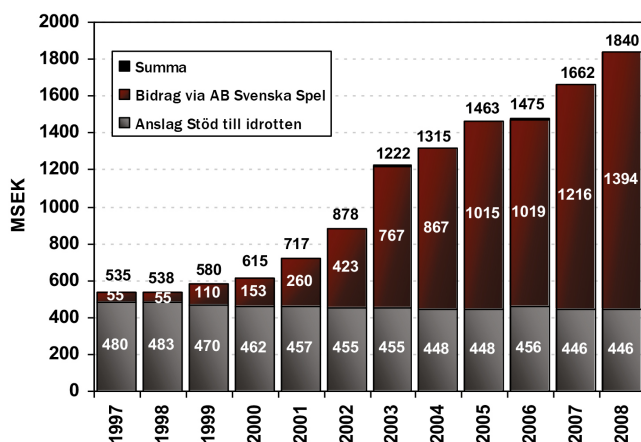
I den utsträckning denna beskrivning stämmer ser vi framför oss en verksamhet som snarare tilltalar de elitsatsande än de breddsatsande. I många idrottsgrenar måste man börja mycket tidigt för att ”hänga med”. De som startar senare slutar oftare och tidigare. Företeelser som selektion, rangordning och utslagning, nivågruppering och tidig specialisering, föräldra- och ledarpress etc. känner vi som skäl till att lämna idrotten i unga år, emellanåt även om man faktiskt vill stanna kvar. Många idrotter kräver ett föräldraengagemang som kanske inte finns, osv. RF vill nu göra ”en resa från triangel till rektangel”, där dagens elitidrottsfokus kompletteras med breddidrott med tävlingsinslag och motionsidrott – se inbjudan till ”Frukostföreläsning” i det föregående.

Från triangel till romb

Låt mig ändra formuleringen till att gå från en triangel till en romb. Jag vill då ta triangeln, med sitt nuvarande innehåll, vända den upp och ned, och lägga till den, så att en romb uppstår. Bildligt sett ställer jag då den etablerade verksamheten på huvudet, och kompletterar med det som då uppstår. Återstår bara frågan om i vad denna goda cigarr skall finnas.

Då får vi gå tillbaka till "Handslaget". Tioårsperioden 1997-2008 ökade statens stöd till RF radikalt (Peterson & Norberg 2008).

Idrottsstödsutredningen Statens stöd till idrotten 1997-2008

Men om man skiljer ut de olika stödformerna visar det sig att organisationsstödet (som stöder idrotten för att den är idrott) låg på samma nivå hela perioden (grå staplar). Istället var det de stödformer som hade ett uttalat socialt innehåll som växte. Inte minst gällde detta "Handslaget" och "Idrottslyftet". Utgångspunkten för dessa var att försöka nå de barn- och ungdomar som inte redan var medlemmar i idrottsföreningar. För att lyckas med det var man införstådd med att det behövdes nya verksamhetsformer, eftersom de som inte var attraherade av den verksamhet föreningarna erbjuder inte kan förväntas nappa på "more of the same". I efterhand har vi dock konstaterat att resultatet i allt väsentligt just har blivit "more of the same" (Hedenborg et al 2013).

När idrottsrörelsen själv fick bestämma innehållet i "Idrottslyftet" blev kombinationen av "att rekrytera och behålla" istället utgångspunkten för

arbetet. Betoningen har sedan förskjutits ännu mer mot behållarperspektivet. Härtill finns en rad förklarande faktorer. Organisationsteoretiskt tenderar reproduktion av befintlig verksamhet oftast segra över förändring, inte minst när förändring innebär kritik av den befintliga verksamheten. Förändringsprocesser som är djupgående tenderar att genomföras under kort tid, ju längre tiden går desto mindre djupgående blir förändringen och ju mer tenderar den att kunna inordnas i den tidigare ordinarie verksamheten.

Skälen till att barn och ungdomar inte är aktiva i föreningsidrotten är många. Idrottsföreningar är vana vid att erbjuda sin idrott till alla, men endast vana vid att ta hand om dem som sedan kommer frivilligt. ”Handslaget” och ”Idrottslyftet” har handlat om ”de andra” – de som inte är intresserade, de som aktivt tar avstånd från att delta i föreningsidrotten, de som av olika skäl inte kan och de som har provat men slutat. Från rekryteringen till högre utbildning vet vi att när ambitionen är att rekrytera nya, ofta ”studieovana” grupper, krävs för att lyckas större resurser och ansträngningar. Beredskapen för att handskas med denna problematik kan generellt sett antas vara låg i idrottsföreningarna, med de starkt normativa värderingar som finns kring den befintliga verksamheten. Nya verksamhetsformer kan på föreningsnivå ses som en möjlighet, men också som ett hot mot den traditionella verksamheten. Om ett Idrottslyftsprojekt som tillämpar nya verksamhetsformer blir framgångsrikt och aktiverar en grupp barn eller ungdomar som tidigare inte varit föreningsaktiva, återstår sedan frågan om vad som händer när projektet tar slut.

Tre scenarier verkar här vara möjliga och vanliga. Det första är att projektet (och projektpengarna) tar slut, och därmed tar också aktiviteten slut. Sannolikheten är då stor att de nya som kommit till slutar, det vill säga de inte ser den ordinarie verksamheten som ett alternativ. Det andra är att föreningen permanentar projektverksamheten som en del av den ordinarie verksamheten, man bygger helt enkelt ut föreningens verksamhet. Det tredje är att projektverksamheten växer in i och förändrar den traditionella verksamheten. Denna sista möjlighet finns det tämligen få exempel på inom ”Handslaget” och ”Idrottslyftet”. Här uppstår på föreningsnivå samma problematik som ”Handslaget” och ”Idrottslyftet” hela tiden har utgjort för hela idrottsrörelsen, från föreningsnivå och upp på RF-nivå. I grunden handlar det om att svensk idrottsrörelse med sin verksamhet fångar upp en majoritet av varje årgång med sin verksamhet. Men de flesta som man inte fångar upp säger nej tack till denna verksamhet *just eftersom den ser ut som den gör.*

Idrottsligt socialt entreprenörskap

Jag ska nu berätta om ett fjärde scenario. Jag berörde ovan att det bland de alternativ till traditionell föreningsidrott som växer fram också finns blandformer. I den kommersialisering som idrotten har genomgått från slutet av 1960-talet, då amatörreglerna avskaffades, kan man idag urskilja entreprenörskap inom idrotten som drar åt olika håll. Åt det ena hållet ett traditionellt entreprenörskap med profit som mål och idrotten som verksamhetsfält, åt det andra hållet exempelvis ett garageföretag som till närmast självkostnadspris tillhandahåller utrustning till utövare av dyra materialsporter.

I den utvärdering jag gjorde av ”Handslaget” (Peterson 2007) kom jag i kontakt med ett projekt som visade sig representera ytterligare en form av entreprenörskap – socialt entreprenörskap. KFUM Kiosk var ett projekt som tydligt levde upp till de ursprungliga tankarna bakom ”Handslaget” (Peterson & Schenker 2015).

När vår institution fick möjlighet att utvärdera ”Idrottslyftet” några år senare (Susanna Hedenborg, Kalle Jonasson, Katarina Schenker, Helena Tolvhed och jag) uppmanade jag kollegorna att speciellt leta efter liknande projekt (alltså inte samma slags, för KIOSK kan innehållsmässigt bara jämföras med sig självt). Vi hittade ett antal, inte särskilt många, och helt disparata när det gäller verksamheten, men ju mer vi tittade på dem, desto fler beröringspunkter såg vi emellan dem (Hedenborg et al 2013). Detta tog Katarina Schenker och jag med oss in i ett samarbete med Per Gerrevall, Susanne Linnér, Daniel Bjärsholm och numera även Johan Norberg, som blev *Sport and Social Entrepreneurship in Sweden* (Peterson & Schenker, ed, 2018). Till idag har vi identifierat, kontaktat eller arbetat med sammanlagt 22 sådana projekt. Det är verksamhet ersom har andra mål än tävlandet, men som använder idrott, idrotts-liga former eller idrotts-lika former för att uppnå sociala mål. Här är definitionen på vad som förenar dem:

- Socialt entreprenörskap relaterat till idrott karakteriseras av en verksamhet som på ett konfliktfyllt sätt korsar gränser mellan samhällets olika sektorer.
- Socialt entreprenörskap relaterat till idrott använder idrotten som medel, inte som mål.
- Socialt entreprenörskap relaterat till idrott använder pengar (vinst) som medel, inte som mål.

- Det ”sociala” inom idrottens sociala entreprenörskap är definierat utifrån statens mål för idrottsverksamheten, och har samma innehåll som begreppet föreningsfostran.

Och här följer korta presentationer av ett antal projekt.

Aktivitet förebygger (AF)

AF är ett skolsamverkansprojekt i Ängelholm. Syftet är att förbättra den fysiska och psykiska hälsan hos barn och ungdomar. Projektet kan ses som ett exempel på dels hur barn kan få tillträde till idrotten, dels att de har möjlighet att själva påverka vilken idrott som de önskar fortsätta med på fritiden, trots att familjen kanske inte alltid har ekonomiska förutsättningar. Projektet statade som ett Idrottslyftsprojekt, men drivs numera av kommunen. Det finansieras också av stiftelsemedel. Projektet startade hösten 2009 och riktade sig då till eleverna i årskurs sex i en skola i kommunen. En idrottslärare initierade projektet genom att ta kontakt med olika föreningar i kommunen. Därmed korsade hon gränsen mellan den offentliga och den ideella sektorn. Hon sökte Idrottslyftsmedel åt föreningarna.

Under det första projektåret fick eleverna välja tre av fem föreningsidrottsaktiviteter. Eleverna fick prova varje aktivitet varje vecka under en halv termin. Aktiviteterna blev en del av skoldagen, och är således obligatoriska. Projektet omfattar idag årskurserna tre och sex. Detta innebär drygt 7.000 elever och 25 föreningar i Ängelholm. För att barn i årskurs tre som inte bor i centrum ska få möjlighet till att ta del av olika verksamheter som kräver transport, kommer föreningarna till skolan. Kommunen har inrättat tjänster inom ramen för verksamheten. Då projektet är på skoltid får ledarna handledning i hur de bemöter eleverna utifrån skolans värdegrund. Eleverna måste känna sig trygga i gruppen och inte heller behöva oroa sig för att de ska bli valda sist, eller inte bli valda av någon. Ledaren ska kunna alla namnen, vara medveten om att barn utvecklas olika snabbt och inte ha en verksamhet som innebär ”toppning”, där någon framhålls som bättre än någon annan.

Aktivitet förebygger

Aktivitet förebygger är ett samarbete mellan skola och föreningar där det förebyggande arbetet sätts i fokus. Høstterminen 2009 startade alla årskurs 6 på Rebbelberga skola med föreningsverksamhet på skoltid.

Aktivitet förebygger omfattar alla kommunala skolor och 25 föreningar i kommunen, där elever i åk 3 och 6 har obligatorisk föreningsverksamhet på skoltid. Genom aktivitet förebygger får eleverna möjlighet att till exempel prova på följande aktiviteter.

- Fotboll
- Dans
- Styrka och gruppträning
- Yoga
- Friskisträning
- Bowling
- Judo
- Innebandy
- Tennis
- Teater
- Rockverkstad
- Schack

Kontakt

Projektsamordnare

Maja Arvidsson

tel: 0431- 46 82 87

Relaterad information

Aktivitet förebygger ökar i omfattning - 140623

Skåneidrotten

Elever tycker till om Aktivitet förebygger, 89 kB

Genom att eleverna prövar på olika idrotter under en längre period får de möjlighet att lära känna andra elever i kommunen. En utgångspunkt är att alla barn ska ha rätt till en organiserad fritid oavsett förutsättningar. Elever i projektet som vill börja i en förening, men som har det sämre ekonomiskt ställt, kan genom projektet få bidrag till medlemsavgift, träningsutrustning och lägeravgifter som krävs för att börja i och delta i verksamheten. AF fungerar som en andra socialtjänst – vuxna inom kommunen kan om de ser att barn mår dåligt kontakta AF och be dem tala med eleven och försöka finna alternativ till en meningsfull, organiserad fritid. AF har också valt att verka för att asylsökande ungdomar ska få en meningsfull och organiserad fritid. Eftersom andra kommuner har blivit intresserade av AF har initiativtagaren fått gå ner i tjänst, hon har bildat ett företag och hon föreläser för andra kommuner och kan hjälpa till med att bygga upp motsvarande verksamhet hos dem.

Fotboll för integration

Detta projekt startades av en ung kvinna som kom till Sverige från Somalia. Verksamheten startade 2013 och syftet var att med hjälp av idrotten göra en insats för unga somaliska tjejer som relativt nyligen kommit till Sverige.

Initiativet baseras på en stark drivkraft att ge nyanlända tjejer en bättre start in i det svenska samhället utan något intresse av egen vinning. Tanken var att bygga en verksamhet som var fristående från hem och skola. Genom dörrknackning och diskussion med flickornas föräldrar lyckades hon på kort tid engagera tillräckligt många för att kunna sätta ihop två fotbollslag.

Initialt var det ett problem att hitta någonstans att bedriva aktiviteten. I dagsläget är det ca 100 fotbollsspelande tjejer med 17 olika nationaliteter på listan. Ledarstaben har utvecklats och det är tjejer som själva började i verksamheten som har fått gå utbildningen och nu fungerar som ledare. Utbildningen har finansierats genom projektmedel med fokus på integration vilket varit frukten av ett samarbete mellan kommunen och Smålandsidrotten.

Ilham Abdalla –
fotboll för tjejer

Närheten och tryggheten har varit en avgörande faktor. Organiseringen är öppen, tillåtande och flexibel för att på så sätt få tjejerna att känna sig socialt inkluderade i verksamheten. Ledaren är en förebild som har fått andra tjejer att gå samma väg som hon själv och i detta arbete har fotbollen fungerat som medel. Projektet har dessutom visat hur det är möjligt att utmana den konventionella fotbollens utformning, och tillsammans har de skapat en egen form av fotboll. Det finns inget krav på träning, på enhetliga kläder eller på

utrustning. Musiken är hög och spelet övergår inte sällan i dans. Tävlingsfotbollens regelverk saknas. Och där det som bestämmer hur mycket speltid man får vanligtvis utgår från talang (vad nu det är), får här de som åkt längst för att komma till hallen mest tid.

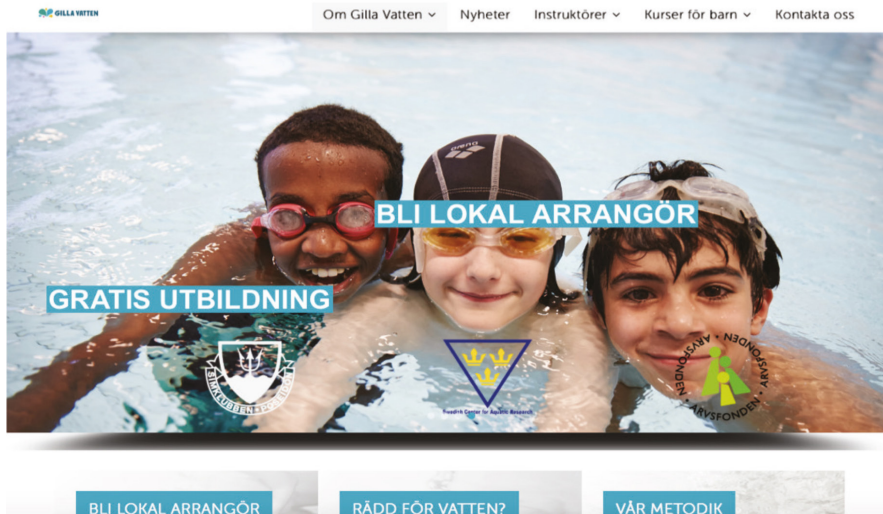
Lärdomarna från fotbollsprojektet för integration har spridit sig till en mindre kommun som ska försöka se över sina kommunikationsvägar och öppna upp för tydligare samverkan. Smålandsidrotten, kommunens utbildnings- och kultur/fritidsförvaltning samt fyra idrottsföreningar i kommunen har påbörjat en dialog, där vår forskargrupp också har varit representerad. Trots att det är en liten kommun med lång erfarenhet av nyanlända så synliggörs initialt även här en rad stuprör i organisationen. Det finns däremot en stark vilja och ett engagemang för förändring och utveckling. Fokus är att ta utgångspunkt i de lärdomar som gjorts i projekten och därifrån utveckla metoder med idrottslig verksamhet som medel och bidra till korsande av samhälleliga fält och gränsöverskridande.

Gilla Vatten

Detta är ett projekt som startades av SK Poseidon och Swedish Center for Aquatic Research i Lund. Avsikten är att hjälpa de barn som inte kan simma och är rädda/ovana vid vatten i 5:e och 6:e klass. Enligt Skolverket kan 5 600 barn per år fortfarande inte simma efter 6:e klass. Projektet använder en ny undervisningsmetod för ökad trygghet i vatten, s k Brainswimming. Målgruppen för projektet är både siminstruktörer/simlärare som vill utbilda sig i metodiken och de barn som i 5:e och 6:e klass inte kan simma och som känner sig otrygga i vatten. Målet är att barnen efter avslutad kurs skall känna sig tryggare i vatten och få en genuin vattenvana, som de kan ha glädje av hela livet. Projektet har fått stöd från Arvsfonden och varade i tre år, från våren 2014 till våren 2017. Projektet har fortsatt även därefter, fast i lösligare former.

Som lokal arrangör får man en gratis utbildning i metodiken Brainswim. I november 2014 utbildades 36 instruktörer från Skåne, Småland, Blekinge och Öland. 2015 är målet att utbilda 200 nya instruktörer från Region 1, Region 2 och Region 3. Totalt över tre år var målsättningen att utbilda runt 600 instruktörer från hela Sverige. Alla föreningar, skolor och organisationer som önskar att bidra till att alla barn blir trygga i vatten kan ansöka. Det kan exempelvis vara en simklubb, en skola/fritidsgård, förening för barn med funktionsnedsättning, scoutförening, föreningar som arbetar med in-

vandrarbarn, lokala simhallar med mera. Som arrangör får man en 3 dagars utbildning i Brainswim för sina instruktörer (1-4 instruktörer). Utbildare på utbildningen är Milton Nelms och Shane Gould som har utvecklat metoden.

Som arrangör förväntas man hålla i minst två kurser per utbildad instruktör för barn inom målgruppen. Av instruktörerna krävs endast att de har vattenvana och kan simma, samt att de förstår engelska, då utbildningen är på engelska. Kursen måste hållas inom ett år efter avslutad utbildning. Man står själv för att organisera kurserna för barnen, som exempelvis bokning av basäng, informera målgruppen om kursen, kontakt med föräldrar med mera. Det bör vara max fem barn per instruktör på kursen. Målet är att kursen ska vara gratis för barnen. Det finns även möjlighet att söka bidrag lokalt, exempelvis via "Idrottslyftet" för idrottsföreningar.

KIOSK (KFUM Idrott och Social Kunskap)

KIOSK är en ideell förening som tillhandahåller fysisk och mental träning, och som vänder sig till mellanstadieskolor i Malmö, huvudsakligen i innerstaden. KIOSK är utformat så att man arbetar i klasser under ett helt läsår och då minst en timme per vecka. Varje lektion tar upp grundläggande kunskaper om kost och hälsa, sömn, träning, beteende och konsekvenser. Relationen mellan teori och praktik är att man befinner sig tre gånger i

idrottshallen med fysisk aktivitet och den fjärde gången i klassrummet med teori. Klassrumsinnehållet kan handla om exempelvis trafikvett, anti-alkohol- och tobakspropaganda, veckopengar och nät-grooming. Den praktiska verksamheten består huvudsakligen av gymnastiska övningar och moment i utövandet av specialidrotter vilka ”laddas” med socialt innehåll – trygghetsövningar, gruppövningar, ledarskapsövningar etc.

Hej och välkommen till KFUM KIOSK:s hemsida

KIOSK = Framtidens förening och föreningarnas framtid

KIOSK relaterar sig till tre grupper av barn i Malmö. Det finns barn där föräldrarna aktivt påverkar barnens framtida yrkesval genom att de tillrättalägger barnens liv i riktning mot det tänkta yrket, det finns barn vars föräldrar har ett stort behov av samhällets stöd och dessa barn kan ibland ha tappat hoppet och är då svåra att motivera till att utbilda sig och ta ansvar, och det finns barn som är ensamma då de inte får tillräckligt med bekräftelse hemma. De menar att denna sistnämnda grupp är vanlig i innerstaden och berättar att det finns få idrottsföreningar i centrum och föräldrarna har svårt att skjutsa till aktiviteter i utkanten av staden. Barn och ungdomar som inte har en organiserad fritid i innerstaden och som inte har föräldrar som har möjlighet att tillräckligt mycket bekräfta dem, blir en riskgrupp. De behöver vuxenstöd, trygghet, uppmärksamhet och fysisk aktivitet. KIOSK har vuxit fram ur en samhällskritik som är relaterad till föräldrarollen, lärarrollen och skolans ansvar. Även om vuxna är fysiskt närvarande för barnen har de ofta fullt upp med sig själva. I centrum, och fria från kritiken, finns barnen. Sam-

hället är utformat för vuxna, och därför är KIOSK:s uppgift att utgå från barnens perspektiv.

KIOSK startade 2004 som ett Handslagsprojekt. Organisatoriskt var det en del av KFUM Malmö fram till 2009, då den ideella föreningen KIOSK grundades. Föreningen finns fortfarande både organisatoriskt och praktiskt inom KFUM-rörelsen, men är inte som de andra idrottssektionerna medlem i Riksidrottsförbundet. Anledningen är den kritik som KIOSK:s aktivister riktar med den alltför utbredda tävlingsverksamheten inom de flesta svenska idrottsföreningar. Konsekvensen av detta ställningstagande är att KIOSK har haft ständiga problem med att finansiera verksamheten. Idrottsrörelsen hänvisar till kommunen, och kommunen skickar runt KIOSK mellan olika förvaltningar – fritidsförvaltningen, skolförvaltningen etc. Trots detta har KIOSK under tretton års tid haft verksamhet i skolorna i Malmös innerstad (Peterson & Schenker 2015). KIOSK har också blivit uppmärksammad i den statliga utredningen ”Palett för ett stärkt civilsamhälle” (SOU 2016:13). Där uppmärksammas problem med att finna finansiering för verksamheter inom civilsamhället som bedrivs över flera verksamhetsområden i den kommunala organisationen. De bidrag som finns att fördela hör till olika organisatoriska ”stuprör” och kan inte sökas av organisationer som definierar sin verksamhet på andra sätt än inom stuprören. KIOSK tas upp som ett exempel på detta.

Mapping Växjö

Mapping Växjö startade som ett projekt i två orienteringsklubbar i Växjö våren 2007. Grundtanken var att förändra inställningen till kartan, skogen och orientering hos ungdomar i Växjö. Projektets syfte var att, tillsammans med ungdomar, skapa verksamheter baserade på karta och ny teknik som är så populära att fler ungdomar skulle bli fysiskt aktiva och komma till orienteringsklubbarna. Bland målen fanns att aktivera barn och ungdomar i Växjö kommun, att påverka klubbarna att förnya sin rekryteringsverksamhet och att skapa moderna sätt att locka ungdomar till orienteringssporten. Dessutom sammanställdes projektet i ett utbildningsmaterial, som riktar sig till skolor, föreningar och andra ungdomsaktörer som behöver tips och idéer till nytt tänkande kring fysiska aktiviteter för ungdomar.

Mapping är ett av de Handslagsprojekt som fick störst ekonomiskt stöd från svenska orienteringsförbundet (SOFT) och därtill från Växjö kommun, Linnéuniversitetet och Kronobergs Landsting. Ett skäl till det är sä-

kert att projektidén så väl lever upp till grundtankarna bakom ”Handslaget” och ”Idrottslyftet”. Ett annat skäl har nog varit de tekniska lösningar som utvecklats i samarbete med Linnéuniversitetet. En oavsiktlig konsekvens av projektet var däremot att projektidén har övertagits av ett aktiebolag, M4Action. Teknikutvecklingen var så kostsam att tekniken måste existera i en företagsform. Bedömningen var att varken enskilda föreningar eller orienteringsförbundet skulle kunna utveckla det så att man kunde få tillbaka kostnaderna. Detta ledde i sin tur till att målgruppen blev bredare än den ideella sektorn. Framtida kunder skulle kunna vara företag som kan ha detta i sitt utvecklingsprogram eller teamledning eller vad man vill, och den ideella sektorn. Skolan och föreningarna räcker inte som kunder. I och med att företaget startades kunde projektet inte längre söka ekonomiskt stöd från ”Idrottslyftet”.

Mapping Växjö vände sig till ungdomar i alla åldersgrupper, inte minst till dem som inte var aktiva inom idrotten, det innebär verksamhetsformer som inte finns inom föreningsidrotten, dess innehåll liknar inte någon existerande specialidrott, samtidigt som Mapping potentiellt skulle kunna integreras i tävlingsidrotten orientering. Även om projektet fick ett starkt stöd från orienteringsförbundet, hittade Mapping inte sin plats inom orienteringen. Det är en öppen fråga om föreningarnas och förbundets visioner (att vilja)

kan innefatta det som Mapping erbjuder. Det har funnits med som en prova-på-verksamhet på den största nationella tävlingen O-Ringen, som lagtävling mellan ungdomar. Men även om orienteringsmomentet fanns med, innehöll Mapping även andra moment, vilket gjorde att den inte kunde integreras i tävlingsorienteringen.

Mapping Växjö avslutades som projekt 2009 i och med att företaget bildades. Mapping som koncept gick därefter in i ordinarie verksamhet i de två lokala orienteringsklubbarna. Företaget kämpade sedan med två problem – teknikutvecklingen som blev alltmer omfattande och kostsam, samt utvecklandet av det kommersiella konceptet, där man inte hittade ett tillräckligt stort kundunderlag. Projektet och företaget avvecklades 2015.

Visingsö AIS (VAIS)

VAIS är det enda av våra exempel som har föreningsmedlemskap i RF. Det är en ideell landsbygdsförening som ligger på ön Visingsö mitt i den svenska insjön Vättern. Föreningen har cirka 400 medlemmar och det innebär att det är en stor förening för bygden. Det bor cirka 750 personer i alla åldrar på den 25 kvadratmeter stora ön. VAIS bedriver en omfattande verksamhet vilket kan ses som ett led av föreningens uttalade ändamål: ”att genom utövning av idrott och friluftsliv, verka för höjande medlemmarnas sociala och fysiska fostran, samt för främjande av gott kamratskap och idrottsanda”.

Att föreningens verksamhet är omfattande är inget nytt. Den har sedan starten 1935 anpassats efter rådande trender och intressen i samhället och bland öns befolkning. Det ska sålunda finnas något för alla i föreningen. Idag består verksamheten av bland annat yoga, spinning, volleyboll, innebandy, pilates, cirkelträning, friidrott, gymnastik och fotboll. Av alla aktiviteter som erbjuds är det bara seniorfotbollen som ingår i seriespel för såväl herrarna som damerna, resterande aktiviteter sker på motionsnivå och i alla åldrar. Men, föreningen riktar sig inte enbart till sina medlemmar utan de genomför även evenemang och liknande som riktar sig till såväl samtliga boende på ön (icke-medlemmar) som besökare (turister). Exempel på evenemang som arrangeras är Grevskapsloppet, midsommarfirande, cykelbingo och lägerverksamhet för fotbollslag på olika nivåer som bedrivs i samarbete med Visingsö folkhögskola (Braheskolan) och dess hotell och konferensanläggning.

VAIS har bedrivit projekt inom ”Idrottslyftet”. Överlag har den ideella föreningen ett stort antal samarbeten som korsar samhällets olika sektorer. Samarbeten sker bland annat med nyss nämnda folkhögskola, öns hotell och konferensanläggning, Stigby (ett SiS ungdomshem för pojkar), Jönköpings kommun (olika förvaltningar), Visingsörådet (samverkansorgan för öns samtliga organisationer) samt idrottsentreprenörer på ön. Föreningens alla samarbeten säkerställer en stabilitet på lång sikt, såväl verksamhetsmässigt som ekonomiskt. Att ha en diversifierad verksamhet samt inkludera alla i föreningen ses som något naturligt för att nå ändamålet, och på grund av föreningens geografiska läge (ca 25 min enkel resa med färja till fastlandet). Föreningen menar att de måste satsa själva för att behålla och utveckla Visingsö som en levande landsbygd, året runt.

Avslutning

Projektet förenas av att de startades antingen av en idrottsförening eller av en eller ett par individer som är förankrade i föreningsidrotten. De har fått Handslags- eller Idrottslyftsstöd, men finns idag utanför Riksidrottsförbundet, antingen för att de frivilligt klivit ur eller för deras verksamhet inte ansetts som idrott, eller tillräckligt idrotts-lik, för att ingå i RF (undantaget i vårt fall är Visingsö AIS). Det handlar således om verksamheter som har fötts ur idrottsrörelsen, som ett resultat av att man ville hitta alternativ verksamhet för barn och ungdomar som inte tilltalas av tävlingsidrott. Men i de

flesta fall finns de inte längre inom RF. Å andra sidan för idrottsrörelsen nu en självkritisk diskussion som man vill skall leda till ”en resa från triangel till rektangel”, där dagens elitidrottsfokus kompletteras med breddidrott med tävlingsinslag och motionsidrott.

Jag vill hävda att det som idrottsrörelsen borde fylla breddningen från triangel till rektangel med, är den slags verksamhet som vi kallar för idrottsligt socialt entreprenörskap. Dessa projekt lever upp till Perssons och Larssons ursprungliga tanke med ”Handslaget”. De engagerar barn och ungdomar som inte är intresserade av tävlingsidrott, men deras verksamhet är idrottslik och den genererar stora sociala värden. Jag menar inte att denna verksamhet ska ersätta tävlingsidrotten för barn och ungdomar, utan komplettera den. Jag tycker att RF ska definiera in den och låta den präglade den triangel som står på huvudet.

Så i denna fråga hör jag ett antal röster som ställer en fråga till Riksidrottsförbundet, envetet och uppfodrande. Och den påminner om den fråga Nationalteatern ställde i en av sina låtar:

*Vi är barn av vår tid,
vi är barn av vår tid,
är du rädd för dig eget barn,
lilla mamma?*

Nationalteatern: Barn av vår tid, 1978

Använd litteratur

- Bergström, K (2017) De som blev utan. Aftonbladet: <http://desomblevutan.story.aftonbladet.se/chapter/professorn/>
- Engström, L-M, (2002) Hur fysiskt aktiva är barn och ungdom? svensk idrottsforskning, nr 3.
- Engström, LM (2010) *Smak för motion. Fysisk aktivitet som livsstil och social markör*. Stockholm 2010, s.10.
- Forslund, J (2016) Powerpoint. Smålandsidrotten.
- Hedenborg, S & Jonasson, K & Peterson, T & Schenker, K & Tolvhed, H (2013) *Utvärdering av ”Idrottslyftet”*: Svenska Ridsportförbundet, Svenska Klätterförbundet, Svenska Orienteringsförbundet, Svenska Simförbundet och Svenska Taekwondoförbundet. Riksidrottsförbundet. Johanneshov: MTM, 2013. Digital talbok (DAISY 2.02).
- Peterson, T (2007) När fälten korsas – om Handslagsprojekt på skoltid. Svensk Idrottsforskning, nr 3-4.

- Peterson, T & Norberg, J.R. (2008) ”Föreningsfostran och tävlingsfostran. En utvärdering av statens stöd till idrotten”. Betänkande av Idrottsstödsutredningen. SOU 2008:59. Stockholm: Fritzes.
- Peterson, T & Schenker, K (2015) KIOSK. Om idrott och socialt entreprenörskap. Lund: Bokbox förlag.
- Peterson, T & Schenker, K (eds) (2018) *Sport and Social Entrepreneurship in Sweden*. London: Palgrave MacMillan.
- Åkesson, J (2007). *Var hamnade handslagspengarna? ”Stor” blev större och ”liten” kunde inte hänga med*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Åkesson, J & Norberg, J.R. (2012). *Den fungerade föreningen. En utvärdering av ”Idrottslyftet”. Om idrottsföreningars förutsättningar att ta del av den idrottspolitiska satsningen ”Idrottslyftet”* (kommande).